

Halál és temetés

Az emberélet harmadik fordulójához kapcsolódó szokások és hiedelmek
Egyházaskéren - II. rész

Virrasztó

Általában a halál másnapján temettek. A temetést megelőző estén tartották a virrasztást a halottas háznál¹, vagyis az elhunyt otthonában. Ide minden falubelit, rokont és barátot egyaránt vártak, de nem hívogattak. A virrasztásra való ellátogatás lényege tiszteletünket tenni a gyászoló családnál és elbúcsúzni, megnézni még egyszer a távozót.² Fekete ünneplőruhába öltöztek a virrasztásra indulók. Az esti gyászos hangulatról a siratóasszonyok halottas énekekkel gondoskodtak. A koporsót körbeülve a gyászolók az elhunyról beszélgettek, annak betegségéről, elhalálozásának körülményeiről. Gyakran régi történetek is felidéződtek az elhunyról.

– ...akkor a zasszonyok összejöttek és ottan szintén virasztották, egész éjszaka virasztották, és vótak szintén ugyanúgy min most is ezök a rövid kis énekök³, amik vannak most a, kint a temetőné halottasházná akkó is vótak ijen, ije templomi énekösök és akkor (3).

– Ugye nem vót sē hallotasház sēmmi, oszt jóvan, hát akkó nem hogy lēfekszenek, alszanak. Akkó hun egyik-másik, a szomszédok, jóbarátok közű valaki csak vót, oszt akkó ott röggelig éccő egyik, másszó másik. Egyik hazamönt egy kicsit alunni, a másik ott vót. Ott egész éccaka vót (5).

¹ A szegedi népnél szokásban. Bálint S. 1968:154.

² Halottlátóba (halottnézés) divat volt menni. Ez alól a gyerekek sem voltak kivételek. Szőke A. 2012:135.

³ Az egyházaskéri temetkezési énekeket az ezredforduló környékén összegyűjtötték, az akkor még aktívan tevékenykedő kántortól, Pópity Péterné Losoncz Erzsébettől. Kónya S. 2004:337–351. Többségük napjainkban is elhangzik temetéseken az egyházi kórus előadásában.

Pálinkával és üres kaláccsal kínálták az érkezőket.⁴ Nem illett ilyenkor visszautasítani semmit.⁵ Kezdetben fonott kalácsot sütöttek, később, a hetvenes években, divatba jött a becsei rétes. Valaki behozta a faluba a receptjét és elterjedt, mivel a hozzávalók, főként tej, liszt és tojás, ami a legtöbb családnál volt otthon. Ma házanként változó. A süteményt a szomszédok konyháiban készítették.

– Előző este is sütötték, akkó a virasztóba, de akkó mán tudod az mán azé később vót. Nagyanyám is mikó mökhalt, akkó itten nyútották a becseit, itt nálunk akkó becsei kalácsot sütöttek, vót túró, mák ijesmi, az vót a virasztó. Nagyanyám mikó mökhalt, akó má az vót, az vót a szokás, az a kalács, de mög hát este is azé sütöttek fonyott kalácsot is, hát nem mindönt (2).

– A szomszédba fősztek, nem a halottas házná fősztek, me jóvan a halott vót. Kemöncékbe fűtöttek, oszt egyikné jobban mögsűt a másikná, de akkó ije gudúcocokat sütöttek és aszt úgy évágták, fonyott kalács vót (2).

– Csak pálinka vót és ojan, vót aki kis sütemént is csinát, de főleg fonott kalács, üres kalács. Csak üres kalács vót, sëmmi más (3).

– Virasztóba sütöttek kalácsot. Legtöbb hejön tudod, mit sütöttek? Aszt a rétest, aszt a becsei rétest. Oja tejfölös, mög mindö ijen. Pálinka az mindig vót (9).

– Akkó kalács vót, ha vót idő sütődött. De ha mos későn halt mög, akkó mán tudod, az mög köllött, hogy kejjön, a kemöncébe mire kisül (10).

– Úgy tarcsák, hogy nem illik visszaútasítani. Aki finnyás, az nem övött (11).

A virasztás a XX. század eleji visszaemlékezések szerint reggelig tartott.⁶

– Hajnalig, röggelig. Hát jó van, vótak éppen éfáratt vagy valami, lédűt a izére, hát nem vót elótva ott sē villany, sē lámpa, sëmmi (2).

– Egész éccaka virasztanak (6).

– Éfélig, így valahogy, egy óráig vót a virasztás, asztán hazamönt mindönki, csak a család. Egyik egyik sarokba, másik másikba aluttak, szundikátak (9).

Ha nyáron, nagy melegben történt a haláleset, egészségügyi okokból a virasztás alatt hűtötték a holttestet, amíg a temetés ideje el nem jött. Nem volt szokás kikísérni a távozót.⁷

⁴ Párhuzama: Szőke A. 2012:131.

⁵ „...legalább egy kortyot, egy falatot el kell fogadni a halott lelkéért.” Kőrmöci E.–Szabó J. 1983:196.

⁶ Összefüggésben azzal, hogy nem hagyták magára a halottat a sírba tételig.

⁷ A halottlátogatót nem szabad kikísérni. Kőrmöci E.–Szabó J. 1983:212. Bálint S. 1968:154. Penavin O. 1974:142. Bona J. 1974:154. Bálint S. 1978/79:195.

– Nem szokás kikísérni. Köszönni köszön, jó estét vagy jó napot⁸ vagy ami az, de kikísérni egyáltalán nem szokás (1).

– Ojan is vót azé, ahun a még teknyőt is töttek alá osz hideg vizet horták bele a kútbú.⁹ Kúti hideg víz vót, nem vót akkó hűtő, mög ije izé (2).

A sírgödör kiásása

Egyházaskéren nem volt sírásásra kijelölt személy, s általában a szomszédság, a barátok¹⁰ és a távolabbi rokonok közül kértek fel két embert a feladatra. Visszautasítani nem illett, hiszen minden férfi úgy tartotta, hogy ha utcájában sokat kiás, akkor lesz majd valaki, aki az ő és családja sírját is elrendezi majd, ha neki erre már nem lesz lehetősége. Rugalmas kölcsönbe, vagyis ingyen ástak. A hetvenes–nyolcvanas években vált szokássá a sírásók kijelölése (persze voltak régen is, akik visszautasították, de kevesen, hiszen tudta a nép, hogy kihez fordulhat ilyen kéréssel) és a sírásás díjának meghatározása.¹¹ Azért volt szükség erre, mert ma már nem lennének önkéntesek, megváltozott a lakosság, elhalványulóban embertársaink tisztelete.

– Dëda nagyon sokszó. Nem is kért pészta, nem fogatta je, ű úgy fokta fő, hogy maj, ha ű odakerül, akkó neki is kiásik, de bizo má asztán begyütt divatba, hogy pëzé ásták, nem ingyen (1).

– Úgy a szomszédba mögkérte valaki, apám is vót sokszó, ásott sírt akkó. Mikó néném mökhalt, akkó Rontó Pista bácsi mög Imre ásta ki. Nem kértek sëmmit. Pálinkát mög akkó ha kalács kisüt (2).

– Ingyen egész a ezerkilencázhetvenes évig ingyen ásták ki a sírt, mē tudom, hoty hát ez a Fehér Pali, Fehér Antinak a, akik itt laktak, ahu most a Géza, na azoknak a zédösapjuk, a Fehér Pali az itt halt mög, az nagyon soknak kiásta a sírját önként sëmmit térítmény ellenire (3).

– Vótak oja pára sírásók, akik egyáltalán nem kértek pészta. Az mög vót azé annak idejin is, mind ahogy manapság (3).

– Akkó úgy a szomszédok, édösapám jajj de soknak még, búcsú napján is kiásta a sírját, de akkó ingyen ásták. Mög ingyen vitték ki a halotat is (5).

⁸ „Az ilyen fekete nap – írja Tömörkény István is – az egyetlen aktus, amidőn nem lehet köszönteni. Se áldás békességet, se jónapot kívánni nem lehet, és ez valami nyomasztó, nehéz dolog nagyon, szótlán lépni át a küszöböt.” Bálint S. 1968:155.

⁹ Párhuzama: Szőke A. 2012:142.

¹⁰ Ua. Penavin O. 1974:143. Bona J. 1974:156.

¹¹ Ma, ha haláleset történik, mindig ugyanazt a két egyházaskérit fogadják meg a feladatra. Fizetségük 3500 dinár és fél liter pálinka.

– Összemöntenek kiásni a sírt, ingyen vót. Pisti bácsi gyütt, hogy Józsi tesvér gyere, oszt ásni ki a sírt. Mondom, nem birom, beteg vagyok, gyere me mán nem tom hanyadikná vagyok. Há de édösapám az nem tutta aszondani, hogy nē. Ęmōnt kiásni mindōnkinek, oszt asztán Frigyesē űtek itt kint, mán beteg vót, aszonta Frigyesnek, hogy ha tunnám, hogy nem soká mōkhalok, kiásnám a síromat. Tudod, sajnáta aszt a pész, azé elé soké ásik ki (6).

– Mindōnkinek a szomszéggya mōg a jóbaráttya. Pézé nem ástak sírt, mōg lē is eresztōtték, akik ásták a sírt mōg a zerōsebb embōrök. Nem a rokonyok, hanem a falubelijek (9).

Ásás alatt egyszer-kétszer itallal kínálták űket, és ha kisült a virrasztōra a kalács, akkor azzal is.

– Sírásōknak vittek ēgy kis pālínkát, de nem űgy, hogy berugjanak mind mostan, hogy berugok, oszt nem tudom, hogy hanyadán vagyok. Ingyen ásták (8).

A temetés tisztségviselői

A XX. század elején és közepe táján Egyházaskérnek nem volt helyben lakó plébánosa. A múlt század folyamán a település a szomszédos falvak egyházaihoz volt csatolva, olykor Oroszlámoshoz, máskor Homokrévhez, Csókához, ezért a lakosság a halottait a helyi kántorokkal búcsúztatta. Vagyonosabb családok engedhették csak meg maguknak a plébános vezetésével lezajló temetést.

– Nem vót kötelezō sē, hogy papot hísz a temetēskō, hát attú függōt, hogy annyi oda is bírtá fizetni mōg, csak akkō a kántor elénekōte, oszt kész, me minállunk is nagyanyám mikō mōkhalt, akkō csak Rezsō bácsi vót a kántor itten, és akkō nem híttunk papot. Aszonta anyám, nem muszáj, nem híttunk (2).

– Nem is vót pap. Elintēzōtt mindōnt a Farkas tanító. Fizetni köllött. Ęmōnt, ēmonta a búcsúsztatōt satōbbit, még most is ē tudom mondani. Latinú elénekōte, monta magyarú is, de esztet mindēg eszt a latin izét ēnyomta. Mind aki csak ēpusztút a faluba, háromnegyed temetō, aszt biztos a Farkas tanító búcsúsztatta ē mōg temette (4).

– Vót ēgy pap, ahho jártam én ministráni, mōgtanított bennünket, hogy mit csinájjunk. Körübelū négyyszō, ötszō gyütt csak ēgy évbe Mokrinbū. Ękūttek érte ēgy lovas kocsit, és akkō avvā lötyōktették ide (4).

Egyházaskéren mindig volt helyben lakó kántor. Ha éppen űresen állott ez a pozíció, akkor valaki a faluból kitanulta a szakmát. Felmerül a kérdés, hogy mikor beszélhetünk hivatásos és nem hivatásos kántorról, hiszen néhányuk egy-két hónap alatt kitanulta mesterségét, komolyabb szakképesítése egyedül a már szóba hozott Farkas Péter tanítónak volt, aki az 1900-as évek elején kántorként is tevékenykedett.

– Kántor temetött, először a Péter tanító, az vót a kántor, ennek a Zilonkának a zédösapja. Farkas Péter, ő vót a tanítónk is, ő vót a hitoktató, és ő vót a kántor a faluba, és ő is temetött. Maj mikó ő kiöregödött, akkor a Kerpenizsán István, az vötte á tülle a kántorságot és ű temette, de ugyanúgy a Kerpenizsán ije színcsoportot is vezetött, tanított, ije amatőr színészőket, me én is szerepöttem... (3).

– Pap, még kántor sē. Izē vót, akit tudok Pétör tanító, Ilonának a zapja, az vót a kántor itten. Farkas Pétör kántortanító. Ezöket úgy képeszték ki, Szegedön vót ije iskola (4).

– Hát az má az itte lukszus vót, pap, há nem vót pap, nem szokott, hanem csak a kántor temetött. A Pétör tanító vót. A Zilonka ijesmit nem csinát. Bénák Pista vót a kántor. A Margit néni tesvérjűk, asztán a Kerpenizsán, utánna a Piri Rezső. Akkó mikó emönt az is, akkó gyűtt a Bözsi néni is. Mē nem vót kántor, akkó Bözse főválata (9).

Napjainkban helyben lakó pap és kántor híján, ha az elhunyt nem fizette a hitközséget, akkor a Törökkanizsáról ide utazó római katolikus pap helyett a helyi egyházi kórus énekesasszonyai közül Bálint Margit vállalkozik egy rövidke búcsúztatásra a temetőben.

– Há most is vót, Hegedűs bácsi is úgy lött emetelve, mög amaz a másík, minek híjják, az is úgy lött emetelve, mē nem fizettek sēhova sē hitkösségöt, oszt nem gyűtt ki a pap, nem harangosztak nekik. Akkó így a zasszonyok összegyűttek, oszt emontak két-három miatyánkot vagy mit tudom én mit, oszt emetették (1).

– Én má ötöt emettem, de én sē tudom, mit montam, de aszonták, hogy jó vót. Oda gyün Csilla, mongyak valamit, há mit mongyak hirtelen. Sēmmit nem tuttam. Mondom ebúcsúzik tüllünk, jóbarátok, szomszédok felesége, csalággya, nem tuom mit montam, de aszongyák, jó vót. Nem akarta emetelni a pap, me nem fizetött sosē hitkösségöt, másná mög anynyit fizet, amit csak akart, de a pap aszonta, hogy nem. Emez mög kommunista vót, oszt nem akarta a pap emetelni, anná is montunk valamit. Montam amit tuttam, oszt készen van (5).

A búcsúztató elkészítése

A búcsúztatónak Egyházaskéren nem tulajdonítottak adatközlőim nagy jelentőséget. Egyetlen fontos része annak, hogy mindenkit beírjanak, akit „illik”, de egy olyan esetet se hallani, ahol nagy sértődöttség történt volna, annak a félnek az oldaláról, akit kihagytak a szövegből.¹² A helyben

lakó kántor adta elő a temetkezési szertartásba foglalva. Az elhunyt hozzátartozói csupán a neveket adták be a kántornak, aki a meglévő énekeskönyvecskéje alapján állította össze a búcsúztatót, attól függően, hogy fiatal vagy idős halottról volt-e szó.

– Búcsúztatóhon csak beattuk a neveket. Van a kántoroknak, most lehet, hogy nincs, de van most is biztos, van könyvük, amiből össze lehet állítani öregnek, fiatalnak, gyerekeknek, mind ez a halottas könyvünkbe is van, oszt abból állították össze. Piri Rezső bácsi az oj szépen tutta (6).

– Valahun, mikö mindönkit külön nevirü, ez lánya, ez fija mög mindön (6).

– A búcsúztatót a kántor írta. A család atta neki a zútasítást. Mindönki úgy naggyábú összeszötte a rokonyokat, oszt aszt odaatta a kántornak, a kántor mög egy kicsit kiszínösítötte, ha valaki kimaratt, akkö hát nagy sajnákozássá bocsánatot kértek (9).

Temetési szertartás a halottas háznál

Munkámban az egyházaskéri római katolikus temetési szokásokra térek ki részletesen. Mivel Egyházaskéren kisszámú református vallású élt mindig, a lakosság szokásai között enyhe eltérés észlelhető csupán, amelyhez a közös temető is hozzájárult. Az eltérő hagyományokra azoknál a mozzanatoknál térek ki, ahol szükségét érzem.

A temetői halottasház felépítése előtt mindenki otthonról temette a szeretteit, ami annyit tesz, hogy a temetkezési szertartás az elhunyt otthonában veszi kezdetét, onnan indul a szertartás után a gyászoló menet a temetőbe, és később a halotti torba a házhoz térnek vissza, tehát ott is zárul.

– Mindönkijé otthon. A zöregasszonyok összevissza énekötek, imátkosztak, a zembörök Szen Miháj lován, úgy hitták, még tá most is ott van. Akkö nem vót kereke, csak lábai és akkö vitték, oja mind a noszilló. Négy embör vitte (4).

A fenti idézetet egy rövid előzetes ismertetésnek szánjuk a szertartásról egy férfi adatközlő szemszögéből. A temetés ideje kora reggel vagy késő délután volt a nyári időszakban.

– Jóformá a nyári időszakba délután, mē asz lehet mondani, délelött mindönki jobban ē vót foglalva, délután má jobban ráért mög csakugyan, mög öleg nagy kánikulák vótak ám annak idejin (3).

A szertartás napján is virrasztottak az elhunytnál. Amikor közeledett a temetés ideje, a segítő asszonyok és hozzátartozók rendezgetni kezdték az elhunytat, a koporsóba helyezték azokat a tárgyakat is, amelyek a virrasz-

tása idején mágikus jelentőséggel bírtak, a csokrot, a rozmaringszálat¹³ és az elégett szentelt gyertya maradványait.¹⁴

– Valamikó vót, ahogy a szentölvizet régön beletötték, amibe a szentölviz vót, aszt a poharat beletötték, abba vót egy rozmaring itthon, mikó itthon vótak a halotta, oszt akkó beletötték oda ja koporsó sarkába, oszt akkó vót, még amikó vót benne víz oszt ahogy vitték, akkó csöpögött otta, oszt akkó asztán aszt is abbahatyták (2).

– Mikó vót rozmaring, akkó aszt tötték a szentölvízbe. Akkó asztán a rozmaringot beledopták a sírba (5).

– Há szoktak úgy kétfelű hagyni [virágcsokrot]. Van, aki aszongya, nem kő. Mielőtt lécsukják a koporsó tetejét, akkó aszt belű odatöszik (5).

– Egy párat benne hagytak, tudod, hogy horták ki a csokrokat egy párat benne hagytak (8).

– Ha nem égött ē, amejik jobban elégött, beletötték a koporsóba, amazokat mög kitötték a zablakba még ē nem ég (9).

Ha megérkezett a pap vagy a kántor a halottas házhoz, kezdetét vette a szertartás. Megállt a szoba ajtajában, és kikérte a megboldogultat. Ezzel négy férfi a szomszédok, barátok köréből kivitte a koporsót az udvarra, ahol tovább folytatódott a temetési szertartás egyházi énekkel, imádsággal és a búcsúztató eléneklésével, amely alatt a hozzátartozók, a megnevezettek a legkorábbra visszaemlékezők szerint csókot adtak az elhunyt arcára. Később már csak a koporsóra, napjainkban pedig csak megsimogatják¹⁵ a láda fedelét, mert általában fedett koporsóval zajlik a temetkezési szertartás.

– A pap kikérte, akkó vitték be a tetejét, osz rátötték (2).

– Az mindig vót. Akkó oja vót a izé, hogy mindönkit e köllött, akkó mindönkit úgy fősorótak névrű. Odamönt má, há persze, osz még akkó mög köllött, mökcsókóni a koporsót. Csak mikó gyütt a Pajor, akkó, na jó van, biztos, hoty tanút embör vót, és akkó monta, hogy mē nem akar ú sēnkit möksérteni, de nem kő a koporsót csókóni. Tőgye rá mindönki a kezit, oszt úgy, az ēköszönés aszongya, nem kő úgy a koporsót aszongya. Az mikó mink esküttünk akkó vót (2).

– Mán, mikó búcsúztatták, akkó kihozik, akkó lécsukik. Osz akkó a koporsót, hát van aki rátötte a kezit, van aki mögcsókóta, ki hogy (6).

– Oda mönt mindönki, oszt mökcsókóta. Később má csak a kezit töszoda, mos mög má még a sē (9).

¹³ A koporsóba rozmaringot is tesznek. „Az a hiedelem, hogy befolyja a tetemet.” Bálint S. 1978/79:191.

¹⁴ Bálint S. 1978/79:192.

¹⁵ Szlavóniában senki sem meri megsimogatni. Penavin O. 1974:144.

Amikor a koporsó az udvarra kerül, a segítő asszonyok gyorsan összehajtogatják a virrasztó helyiségben, a székeket pedig eldöntötték és összeforgatták¹⁶, az ablakot kinyitották.

– Aszt úgy szokták, hogy elükik a széköt, mög a szemetet is kivinni, mit tudom én. De aszt, hogy mé borítik úgy össze a széköket, nem tudom (5).

– Akkó mökfokták, oszt mingyá összedütötték. Szokás vót, azé, hogy nē lögyön rá szükség, me ije valamit montak, hogy nē köjjon hasznáni többet (9).

– Azelőtt vót be vót csukva mindég, mikó kivitték, asztán mög a zasszonyok kinyitogatták a zablakokat (9).

– A fejiné is így összefordították a két széköt, a lábáná mög így, nem kifele, hanem befele, a fejiné mög így össze, egymásra. Eszt így csináták annak idejin. Az egy szokás vót, aszt mindönkiné úgy csináták (10).

A temetési szertartás végét a szemfedél kivágása¹⁷, a koporsó leszögelese¹⁸, a fedél felhelyezése jelentette. A szögelés hangja a temetési rítus egyik legfájdalmasabb mozzanata volt a családtagok számára.

– ...tudod, akkó szögēték, nem ije izé vót, hát akkó úgy bekészítették má előre a szöget, négy szöget legalábbis vagy ötöt is, vagy többet, hogy nēhogy még ēgörbűjjon vagy nē fogja mög a zēgyik. Bekészítették a szöget mög a kalapácsot, oszt akkó... Ahogy eszibe jutott egy részinek olyanokat összevissza kijabát (2).

– Négy szöggē szögēték lē, szöggē, mos mög csavarok vannak. Borzasztó hallani a kopácsolást (5).

– Lē vót takarva. Csak mikó mán a zutolsó énekkē, vagy kivágták neki a izét a fehér abroszt a lepedőt, vagy pedig lēvötték, de legtöbbszō csak kivágták, hogy lássák a zarcát. Akkó lētakarták lepölle, oszt mikó mán búcsúszatták, akkó kivágták a leplöt, hát egy tíz–tizenöt percig, hogy lássák, oszt akkó, hát akkó kezdődött a rívás mög a mindön. Az vót a szemfedő. Kivágták, oszt akkó mikó vége lött, akkó lētakarták, rátötték a koporsó tetejít oszt. Ije vót. Ijenök vótak mindég (9).

– A zudvarba lészögēték, szögeletlen nem is tötték fő a kocsira, mög nem vitték Sze Miháj lován, itt a zudvarba lészögēték (9).

¹⁶ A székeket, melyeken a koporsó volt, felfordítják. Körmöci E.–Szabó J. 1983:212. „A házban gyorsan összedöntik a vetett ágyat, nehogy a „halott magával vigyen valamit”. Nagy J. 1984:121. Az ágyat széjjel kell szedni, hogy a halott szelleme vissza ne járjon, mert aki belefekszik az ágyba, nem tud aludni. Hoppál M. 1982:37.

¹⁷ Az elhunyt arca fehér lepelletel volt letakarva a nyitott koporsóban. Arcát csak a szemfedél kivágásakor láthatták a gyászolók.

¹⁸ Párhuzama Penavin O. 1974:144.

– Szépen a fejihön, mög mi a csudáták, akkó úgy vákták ki a szemfedet. Oszt akkó így szépen aszt a virágot így a fejihön tötték. A szemfedő nem takarta lë tejessen, hanem ott a zarcáná. A zarcáná, mikó mán akarták, hogy mosmá majd takarik lë a tetejit, vagyis hát töszi rá a tetejit, akkó asztat ollóva kivágták, hogy në lögyön sütéségbe (10).

– Azé tanáták ki aszt a csavarozást, hogy në fájjon az, ahogy szöge-li lë (11).

Temetési szertartás kezdete fiatal halottnál

Ha az elhunyt még lány vagy legény, akkor a családnak zenekart is illett fogadni, mert egyes értelmezések szerint a leány temetése egyben annak lakodalma is.¹⁹ A zenekar a kikérés idejére átvette a pap vagy a kántor szerepét. Az utcáról, a virrasztó helyiség ablaka alatt kedvenc nótájával, esetenként egy szomorú dallal kéri ki az elhunytat. Ha leány halt meg, bártnői, leánytársai kísérték utolsó útjára, díszes öltözetben.

– Temetés napjá gyüttek a zenészők. Tizenennyóc, me negyvenes vót és akkó tizenennyóc éves vót, me mink abba a zévbe esküttünk. Akkó gyütt Miháj bátyád haza, oszt ütet mög virágvasárnapjá temettük... Mink máriás lányok vótunk, oszt fő vótunk má, me Bözsike is máriás lány vót, oszt fő vótunk ötözve fehér ruhába, mög vótak koszorúk. Temetésre is fehér ruhába, és akkó vittük a lobogókat mög és akkó vót a, akkó gyüttek, mielőtt még a pap gyütt, akkó gyüttek a zenészők, Nagy Pista trombitás bandája. És ott kivírú a zablakná ott ékeszték húzni, most mit tudom én, vótak ojan, nótákat húsztak. Darumadár útnak indul, búcsúzik a fészketől (2).

– Zenészőkkē kísérték is. Vótak nóták, tudom, hogy a zén bátyám, āra emlékszök. Mit is muzsikáltak neki, hogy „hisz jól tudod, hogy a sírból vissza jönni nem lehet, barna kislány në epeszd a zárva szívedet, hisz jól tudod, hogy a sírból vissza jönni nem lehet”. Avvā kérték ki, a zablak alatt, ott muzsikáltak ērű. Akkó még nem vót halottasház, a szobába vót. No ēre emlékszök még mindég, hogy mikó muzsikáta Nagy Pista, hogy hisz jól tudod... (9).

A temetési menet

A temetési menetben a lobogóknak lényeges szerepet tulajdonítottak. Sajnos, napjainkra a régi lobogók elvesztek, és az emlékezetben sem maradtak meg pontosan, az sem, hogy mikor, milyen halott esetében melyiket használták. Régen szabályokhoz kötötték a használaton kívülre került

¹⁹ Lásd még a Temetési menet és a Temetési szertartás fiatal halott esetében című fejezetekben.

lobogók eltávolítását, de erről nem sikerült adatokat gyűjtenem, egyedül egy a településre költözött hódegyházi lakos gondolatai maradtak fenn. Az alábbiakban erről olvashatunk néhány idézetet.

– Mindégylek lobogó a templomba vót, nem úgy mind most bent a halottasházná, templomba vót, és a templomba is annyi lobogó vót, hoty hát jobbrú-balrú, végtelen-végi mindö padná vót egy lobogó (3).

– Feketék mög vótak ott a, attú függ, hoty hát mije halott vót, me hotyha fiatalabb halott, akkó vót, otta színös is mög fehér is (3).

– Piros mög zöd lobogó vót. Fiatalabbná zöd, a férfiakná zöd, a bordó mög a nőkné. Hát fekete is vót asztán később mán. Elsőbb csak kettő vót, kétfájta, asztán fekete is vót. Aszonták a zöregebbné a feketét mindönt, akkó édosanyám is akarták, mondom édosanyámnak, a zödet mög a bordót, nem kő fekete. Akkó aszt atták. Zödet mög a feketét a férfiaknak, a bordót mög a feketét a nőkné (5).

– Két fekete mög két piros, de nagyon rossz állapotba van (6).

– Aszota ez a ... hoty ami lobogók is rosszak vótak, hoty a zereszetbe kő ásni lukat, oszt ott elégetni. Eszt így monták, mos jóvan, ű is úgy halotta, jó van, űk a templom mellett laktak Jázován, oszt ű is járt (6).

– Ije fehér, mög vót fekete, hát az a templomtú függött, mē hát régebben is vót nekünk templomunk, a templom hejin is vót régön ije imaház. Ott vótak azok a kellékök (9).

– Vót fekete, mög amijen mos vót. Ötven éve vót. Ha férfi halott vót, akkó nem atták ki a fehéret. Annyi külömbség vót. Vót zöd mög bordó is, oszt hotyha férfi, akkó a sötétet atták ki, a zödet, ha nő vót, akkó a világossakat (10).

Egyik adatközlöm úgy emlékezett, hoty a nők feladata volt a lobogókat vinni.

– Most viszi mindönki, régön a nők, vótak is többen a temetésön (6).

A temetési menet a halottas háztól indult gyalogszerrel egészen a temetőig, miután a kántor elbúcsúztatta a halottat a háza udvarán. Az indulás után közvetlenül sor került az összesöpört szemét kiöntésére. A segítő asszonyok, akik a háznál maradtak felkészülni a torra, jelképesen a menet után öntötték, szélnek eresztették, esetenként mágikus célzatú szöveget szavalva közben.²⁰

²⁰ A házat kisöprik, a szemetet a koporsó után dobják, hoty ne legyen újabb halott a házban. Körmöci E.–Szabó J. 1983:211. A halottas menet után kisöpörgetett a szobából, az udvarból, hoty a halott lelke ne szálljon vissza másokért. Mindig kifelé söpörtek, a szobából az udvarra, az udvarból az utcára. Szőke A. 2012:135. Szlavóniában az aznapi szemét a koporsóba, a lábához kerül, hoty ne jöjjön vissza. Penavin O. 1974:143. Bona J. 1974:154. Zentán a halottas háznál először besöprik a

– Fő vót ravatalozva bent ágydészkákra mög mindö, hát ami vót. Ad- dig bent vót, mikó kikérték, akkó vittek ki széköket mög dész-kákat, oszt ära tötték a koporsót, oszt ott búcsúsz-tatták a zudvaron. Azalatt a zasszonyok gyorsan összetakarították, tutták a zú dógukat, hogy micsoda, oszt akkó mikó mögindút a mönet, akkó mikó mán kimöntenk a zudvarbú, akkó kidütötték utánnuk. Szokás vót. Így tartották a szokást, mög hogy në gyűjjon vissza, hogy is híjjákja, a szelleme (9).

– Aszt a helyiségöt, nem vót ottan szemét, mit tudom én, de asztat ösz-sze, azt a kis port, vagy amit ha vót, ha nem, aszt összesöpörték, oszt mikó még kocsi vót akkó, főtötték a kocsira [a koporsót], úgy utánna öntötték, hogy vigye a szemetit is a halott. Ez így vót (10).

Jellegzetes törekvés a szokás megtartására, hogy a kilencvenes évek ele-jén, amikor elkészült a temetőben a ravatalozó vagy halottasház, akkor kezdetben, miután kikérte a pap a halottat, és kivitték a temető udvarára a házból, néhány asszony gyorsan összesöpöregtetett odabent.

– Hát itt is, mikó a halottasház kész lött, asztán elejibe, ahogy vitték ki a halottat, koporsót úgy söprötték mingyá a halottasházat ki. De mosmán nem söprik (12).

Az elhunytat lovas kocsival vitték ki a temetőbe. Általában olyan szom-zéd lovával, kocsijával, aki a segítők között volt.

– Kocsivā vitték, ideát a kocsi a hídra. A hídig kivitték négy-öt embör, ahá köllött, amekkora vót a test. Főtötték a kocsira, oszt kivitte a kocsi a temetőbe, bevitte egész oda, ahu köllött, lévőtték ott. (1).

– Ha nem fiatal, akkó ráfos kocsin (9).

Amíg gyalogoltak, a kísérőharangot a templomban egyfolytában kon-gatták, egészen a sírba tételig.

– ...mög a kísérőharangé má mikó temették, pedig az hazulrú a lakás-bú lött temetve, osz bizo öleg hosszat köllött harangozni (3).

Az elhunyt keresztjét a keresztlány vagy keresztfia²¹, esetenként a koma vitte Egyházaskéren, ezt még ma is tartják, de a többi kereszt és zászló vi-vőjének szerepe és szimbóluma elhalványult.

– Minállunk a komájja vitte ja körösz-töt, emeszt mög má nem emlékszök rá pontosan a, aszt a fekete körösz-töt aszt a gyász-körösz-töt, me a ző, ahoty mongyák aszt a vezér-körösz-töt, aszt a feketét, aszt hoty ki vitte, nem tudom, de a zén apámnak a körösztyit, Sári István vót ráírva, és akkó aszt a komája vitte (3).

szemetet a ravatalon a koporsó alá, és amikor elmegy a halottaskocsi, utánadobják, hogy ne járjon vissza a halott. Gyura, 1973:125. Uo. „A halottas háznál nem szabad a szemetet kivinni, mert »kisöpörnek« valakit, s temetéskor a halálkocsi után dobni.” Körmöci E.–Szabó J. 1983:193. Bona J. 1974:154. Bálint S. 1978/79:197.

²¹ Párhuzama: Szőke A. 2012:146.

– Van köröszgyerök, vagy köröszlá vagy koma vagy ijen valami. Aszt így mindig valaki vitte (5).

– A köröszöt mög a körösztannya, koma, az viszi. A feketét asztat mindögy, hogy ki viszi, most én viszöm (6).

– A vezérköröszöt a komák szokták vinni. Direkt a halott körösztyit, aszt vitte a koma, emezöket mög pedig a mi a csuda. Hát csak hozzátartozók, oja vallásos embörök (9).

A sorrend:

– Elő mönt a koporsó, utána a család²² mög a körösz mög a virág (5).

A koszorúkat, csokrokat elsősorban a férfiak vitték.

– Elsőbb, ahogy osztották szét, akkó a férfiaknak atták előszö, ha nem vót több, akkó a nők is vitték a koszorúkat (9).

Vagyonosabb családoknál nem csak fiatal halott esetében hívtak zenekart. Akkor a zenekar is végigkísérte gyalogosan a koporsót a háztól a temetőig vezető úton.

– Nagy Pistájék vótak, dudás vót. Otthonrú a temetőjig möntek. Kísérte a zenekar is a koporsót. Úgy vitték kocsvā. Édősapám is maj kiborút... maj kiesött a koporsóbú, ojan nagy sár vót, akkó lovak vitték mög mindön (5).

Aki a menettel találkozott, elsőbbséget adott a szembe jövőknek. Ha férfi volt az illető, levette a kalapját, amíg a menet tovább nem haladt.

– Aki tanázott a mönettē, az mögāt úgy, a lovas kocsi fére át, a kalapot lévőtte, és akkó még a gyász möntet el nem mönt, addig a kalapot lévőtte, és asztán mikó emönt, asztán tötte a kalapot, és ő is föjtatta tovább a zútyát (3).

Temetési menet fiatal halott esetében

Fiatal halott temetése nagy tragédiának számított minden időben, ezért a temetési menet ilyen esetekben sokkal színesebb hagyományt követett. A Mária-lányok fehér ruhába öltözve kísérték barátnőjüket a sírig (leányhalott esetében). A fiatalok, fiúk és lányok egyaránt korabeli társukat, barátjukat Szent Mihály lován²³, vagyis gyalog, a vállukon vitték ki

²² A koporsó után mindig a legközelebbi hozzátartozók haladnak, a többiek a rokonsági fok szerint követik őket. Penavin O. 1974:144.

²³ Az elnevezéssel az elhunyt lelkét akarták a mennyei seregek vezérének oltalmába ajánlani. „A régi szőregi hagyomány szerint a halottat Szent Mihály kéri ki, azaz ő a vőfélye. Ilyenkor Gábor angyalnál van a jó és a rossz cselekedetek könyve, Mihálnál pedig a mérleg. A halott őrangyala egészen az elföldelésig a koporsó tetején ül. Kálmány még hallotta azt a hiedelmet, hogy a halott lelke átkozza holta után a testét.” Bálint S. 1978/79:197.

a háztól a temetőig.²⁴ Négyen fogták a koporsót. Négyes csoportokba verődve előfordult, hogy háromszor, négyszer is cserélődtek a halottvivő fiatalok.

– A Vízhányóné tanyájátú kijebb vót egy másik tanya, onnat gyalogótunk egész oda a református temetőbe. Énekőve a pap nyomta a sódért egész a Makai utcán, sár vót, eső vót, de azé ki köllött vinni (1).

– Vót Sze Miháj lova mög elősző izē lovas kocsi, ha fiatal gyerök vagy mit tudom én, akkó tiszta gyalog möntek ki. Úgy vitték, vállon. Én vélekszők, mikó mökhalt [...] aszt is így váltva vittük, asszöm nyócan vittük, me váltottuk egymást, egész onnan, ki a temetőig, egy darabig vittük, mikó má nehéz vót, akkó másik négy (7).

– Ha fiatal vót, vagy valami, akkó mög Sze Miháj lovon. Össze vót válogatva akkó a fíjataljai, azok vitték ki, vót négy váltás, egy darabig vitte négy, cserétek. Nem köllött kocsi. Kis Imre János bácsit, hát mink is, akkó má vadász is vótam, négye vittük ki (9).

Már itt meg kell említeni, hogy legényhalott esetében, ha volt kedvese, akkor ő, ha nem, akkor a család megkért egy leányt, hogy menyasszonyi ruhába öltözve búcsúztassa el a legényt. Ez fordított esetben is ismert és alkalmazott szokás volt még a hetvenes években is. Elöl ment a fiatal lány vagy legény ünneplőben, tenyerében tartva egy tányérkát, amelyen egy lakodalmi bokréta volt.

– Űneki nem vót vőlegénnye, de amāra, a Makai utcán vót egy lány, annak vót fíjúja is, oszt annak vót egy kis tányér mög a zállomás utcán Kati ángyó kisfiának. Aszt a vőlegény bukrétát rátötték egy kistányérra, egy kis zsebkendőre (1).

– ...akkó a Juhász Bözsike fő vót kérve és fő vót ötözve fehér ruhába, és mintha mos látnám, ije szélös fekete gyász vót köröszbe a vállán. Ára emlékszők, hogy mönt a koporsóvā. Az vót a izé, asztán beszéték is, há nem is vót soha sē jóba, sē ismerősök, csak mökkérték, oszt éválata (4).

– Ha legény mökhalt, má tizennyóc-kilenc éves vót, akkó aszt úgy temették ē, mint vőlegēn. Vőlegénnek fölötöszttették szép, szóva oja, amije ruha vót akkó is. Akkó asztat fölötöszttették, virágot töttek mög mindön. Akkó a nagylánnya vitte ki a temetőjig a bokrétát, mē az is mög vót hívva. Ha nem vót neki nagylánnya, akkó hát a családbú, vagy valakit, oja valami korú lány, avvā kísérték ki (9).

Előfordult, hogy a család tiltakozott, amikor gyermeküket felkérték, hogy kísérje el utolsó útjára az elhunytat menyasszonyként vagy vőlegényként. Habár visszautasítani sem illett.

²⁴ Párhuzama: Körmöci E.–Szabó J. 1983:209. Szőke A. 2012:137. A legényét hat legény, a lányét hat-nyolc lány viszi. Nagy J. 1984:121.

– Aszonták, hogy asztán szöröncsétle lösz az élete, hogy etörük az a tanyér, oszt az további élete majd, dehát, hogy most az igaz vót-ë, vagy mi vót belülle igaz, aszt nem tугyuk mink së, má együttünk onnat, mire aszt meséték (1).

– Nem vót úgy mindig főkerzte táncóni, de úgy nem udvarót neki, nem udvarót neki, de mökkérekét, akkó az oja vót, hoty nem illött visszaútasítani. Ki köllött vinni, mög ű is fehér ruhába vót, hát abba a fehér, máriás lá, akkó mindö máriás lá vót, hát vagyunk, ije hosszú ruhán vót, vagyunk egy fénképön lévőtetve harminca biztos (2).

A halotti szertartás záró szakasza

A záró szakaszba a sírgödör körüli tevékenységek tartoznak. Miután a gyászmenet a sírgödör körül elfoglalta helyét, a koporsót a gödör száján keresztülfektetett rudakra helyezték, a kántor belekezde a temetkezési szertartás idevágó szakaszába. Azt követően pedig leengedik sírjába az elhunytat, a harangok ekkor elhallgatnak. Általában a barátai engedték le, illetve ugyanazok a személyek, akik a sírját is kiásták.

– Inkább a baráti kör vót az, aki leeresztötte a sírba, mög vitte a hátán (11).

– Figyete mindég a zöreg Bicók, mikó erü vitték a fölső felű, a ziskola felű, akkó ugyë jobban láccott, má most nem láccik a gasztú mög mindöntű, oszt akkó ékezött harangozni, még lë nem tötték, addig harangosztak neki (9).

A koporsó leengedése után a pap és a kántor elsőként dobott földet, gö-röngyöt²⁵ a gödörbe a testre. Őt pedig a hozzátartozók, de mindenki követhette ebben. Később virágot is dobtak a sírgödörbe a koporsó tetejére. Közben a sírásók hozzáfogtak a gödör betemetéséhez. A keresztet a fejénél a kereszt vivője szúrja le.

– Ott hatták a zásót, belecsapott, oszt dobott rá. Akko a pap csináta (4).

– Inkább mi már annak idején egy-egy szál virágot doptunk bele a sírba. Oja búcsúzásféleképpen vót ez, utolsó tisztelet (3).

– Azé monták akkorjába űneki, hogy avvā nyilatkozik, vagy avvā bizonyítva, hogy űneki sëmmi köze nem vót a zű haláláho, értöd, hogy ű nem jáccott közbe a hálálho. Bárki dopta (9).

²⁵ Nehogy a halottal álmodjanak. Körmöci E.–Szabó J. 1983:212. Penavin O. 1974:144. A rögdobás hiedelme a katolikus egyház szavaiból ered: Porból lettél, porrá válsz. Szőke A. 2012:149. Bálint Sándor írja, hogy ennek hagyománya a mi tájunkon csak újabban, lassan terjedt. Bálint S. 1978/79:197.

Régen minden ház részt vett falubeli társuk utolsó útján. Ha nem is mindannyian, egy-két családtag képviselte a családot. Manapság ennek a hagyománya is értékét veszítette.

– Nagyó soka emöntek a temetésre, me valahogy ez a falu olya vót, hogy a falu csakugyan mindönki ismerte egymást (3).

– No azokho ritkábban möntek, ahol az mongyuk rá oja bakafántos vót... azoknak a temetésire csakugyan sokka kevesebb hívő ment a zutolsó útyára ekísérni, de akik jó embörök vótak bizo, hogy azoknak a temetésire mindig soka vótak (3).

– Most ha mökhal valaki, összemönnök is, itt nem sok lönnö a zegész nép, de nem is nagyóⁿ van, aki mönnyön, nem is szeretnek mönni a temetésre sē, csak egy páran, jó van, mink énekösök mög egy pár még, a rokon-ság. Ha vidéki rokon nincs, mög nem gyünnek, akkó nem oja nagyon (7).

Fiatal halott esetében

Fiatal halottnál a búcsúztatója, a legény vagy lány, miután a sírba leengedték a koporsót, annak tetejére dobta a tányért a bokrétával.

– Aszt bele köllött dobni a sírba, mikó beleeresztötték a testöt úty, hogy ízzé-porrá törjön a tányér.²⁶ A kislánnak fiú vitte, a kislánnak kislá vitte. Neki szomszéd kislá, együtt jácottak (1).

– Vót a mi a csudája neki az a koszorúja²⁷ űneki, oszt az is fönt vót a fejjn. Ű vitte a bokrétát tányérba, oszt aszt ott beledopta, oszt az oja jó nagy paszúr tányér vót, jó van oja vót vagy ojat attak neki, de akkorát durrant, oszt minekünk oja sokájig asztán úgy csöngött a fülem (2).

– ...ajis fölötözött menyasszonyi ruhába, és úgy késerte ki. De hotyha nő halt mög, akkó a férfinak szinté ott vót a rózsa. ...völegénynek vót ötözve. Bele lött dobja ja sír, oda koporsójára bokrétát (3).

– Fölötösztetik, mög a izé menyasszont, aszt is fölötösztetik a halottat gondolom, de a zélő, most a férfinak egy nő viszi a bokrétát, a nőnek mög egy férfi, bele kő dobni a sírba (7).

Öngyilkosok temetése²⁸

– Régön azoknak nem is harangosztak, mög pap sē gyütt. Azok sē gyüttek régöbben, nem gyüttek. Mög a izé e, a kántor eléneköte osz kész (2).

²⁶ A tányért, amin a koronát hozták, beledobják a koporsó után a sírba. Körmöci E.–Szabó J. 1983:210.

²⁷ Menyasszonyi koszorú. Amikor valóban az udvarlója az elhunyt, akkor sokkal nagyobb figyelmet fordítottak párja öltözetére.

²⁸ „Régebben az öngyilkosokat csak a temető árkába szabad vót temetni, mert azok nem mehettek a mennyországba, de a testük se lehet együtt a többi halottéval.” Hoppál M. 1982:38.

– Mindég a zárok partyára, a szélső sorba. Pap nem vót ottan, a kántor emönt. Ije öngyilkosokat, az mindëgyik a szélin vót, nem temették be a többi közë. Há azé, mē az nem mönt a sereggē, nem várta mög a seregöt, és akkó az vót a büntetés, hogy nem érdemli mög, hogy a többivē (9).

– Azé, mē annak nem is harangosztak, annak harangot sē húsztak, aki. Valamikó nem temette ē a pap (12).

Ha valaki mégsem a falu szabályait követte az öngyilkos hozzátartozója temetésénél, akkor annak maradandó következményei voltak, hiszen az a hiedelem is ehhez kapcsolódik, hogy akkor nem lesz eső.

– Aszt a szélire. Hát nem lösz eső, mög mit tudom én. Várjá, nem is tom kinek, kidopták a körösztit, ije öngyilkos vót, oszt kidopták a körösztit, me nem vót eső abba a zévbe, télleg oja szárazság vót, hát mostan mög mindég szárazság vót. Kidopták a körösztit, hát, most hogy a szélire, vagy hova, a templomárokba (6).

– Hát mög nem szabad vót harangozni sē neki, és azúta, mijúta harangosztak, a felhőnek nem bírnak, és ez igaz gyerököm, mer amikó... vagy a emígy öngyilkos lött, annak ha ëccő harangosztak, asztán harangā nem fokta a felhöt. Gyühet mosmá a jég is mög mindön. Nem harangosztak régön. Nem zavari el és szétverte (8).

Nem átlagos temetések

Jelen alfejezetben néhány egyedi esetet ismertetek, ahol a falu elvárásait a temetkezési szertartással kapcsolatban kibővítették egy-egy különösen tekintélyes státust betöltő elhunyt előtt tisztelegve. Persze mindig voltak olyanok, akik nem örültek az újításnak, változásnak. Gyakran egy-egy ilyen kivétel befolyásolta az utána következő temetések hagyományát.

– A zén apám mikó mökhalt, fodbalmeszbe ők vitték ki. Október negyedikén lött temetve egy vasárnapi nap, a fúvózenekar késérte ki és a fodbalisták és a tűzoltók. Ők vitték, me ő azelőtt tűzótó komandír vót, de ű asztán jobban a sportnak élt. A focisták, a tűzótók mög a zenekar is uniformisba vótak (3).

– Vót még a zén koromba is a zöreg Sári, az vót a fodbal király, a zegész játékos összemönt, mikó mökhalt, Sárinak a zapja. És akkó mikó mökhalt, fő vótunk ötözve fodbal szerelésbe, úgy vittük a vállunkon. Mindön rajtunk vót, no mög jó hideg is vót. Lëtötték ottan kint, mink oszt szátunk hazafele mind a dárda, abba a gatyába biztos ott fásztak. Akkó még legé vótam (4).

– Ha rózsafűzér²⁹ társaság halt mög, akkó vitték a párnát mög a körösztöt. Aszt viszi mindég egy ijen rózsafűzér tag. Asztat a feszületöt is mög a párnát. A Liklukas Mihály bácsi is tagja vót férfiként (6).

²⁹ Kishegyesen is jelen voltak. Szőke A. 2012:142.

– Nagy Pista bácsi az mög zenész vót, trombitás. Vót bandája, de nem azok muzsikáltak, hanem a Zördög csapat, Temerinbe vót, oszt azok gyűttek ki. Szótag is nekik, de azok úgy zenéve, oszt úgy ki is kérték. Fűvózenekar. De még asziszöm, hogy úgy is vitték ki (7).

Gyermekhalott temetése

Az 1930-as, 40-es években igen sok csecsemő hunyt el Egyházaskéren. Mivel őket is a falubeli temetkezési rend szabályai szerint sorba temették, ezért nem volt külön meghatározott gyermektemető vagy elkülönített rész az egyházaskéri temetőben. Emiatt a gyermekhalottak temetési szokásait jelen alfejezetben közöljük.

– A za zorvos hibája vót, oszt vérmérgezésbe mökhalt a kistesvéröm. Nem vót sëmmi së, csináltak a mestör és kis, amekkora kis ládika köllött neki, oszt a köröszta vitté ki, így a hóna alatt a temetőbe³⁰, nem vót akkó oja nagy dínomdánom. Szép kövér kislá vót, mög vót körösztóve.³¹ Mindig a köröszta mög a körösztanya vitték ki a. Sëmmi gyászmonet, sëmmi díszmonet, úk ketten kivitték, másik kettő má előre kimönt, kiásta. Nem vót akkó még sëmmi, pici vót a baba, imátkosztak neki, oszt álgya mög a zisten³² (1).

– Aki mög vót körösztóve, annak minnek vót temetése, csak aki nem vót mökkörösztóve. Mingyá második hétö má körösztölő vót (2).

– Torokgyíkba nagyon sok gyerök annak idejin mökhalt. Pár hónapos, eszt csak úgy ije kis koporsóba eltemették (3).

– Koma vitté ki, az vót a divat. Ije két-három éves gyerök, vagy a oja kisik haltak mög, akkó köröszmama koporsót hóna alá vötte oszt vitté (4).

– Ha mög löttek körösztóve, a körösztlés után halt mög, akkó oja temetés, de ha körösztlés előtt mökhaltak, még a szülésbe mindö, úgy vitték ki, mē mindö szülő csinát egy kis koporsót, oszt úgy temették (9).

– Nem vót körösztóve së, pici korán halt mög, oszt ott valamejik gödör partyán temették ē. Két lakás vót ott fönt. Osz születtött egy kislánya oszt mög is halt, oszt abba a partódalba lött etemetve (12).

Érdekesmód, ha egy gyermek nagyon korán elhunyt, a következőt a halottról nevezték el. Ezt is tekinthetjük egyfajta megemlékezésnek.

³⁰ Párhuzama: Uó 2012:149. Bálint S. 1978/79:197.

³¹ A beteges gyermeket születésekor megkeresztelte a bábaasszony, ezt bábakeresztésnek hívták. Fehér V. 2013:141.

³² A gyereket nem szokták siratni, hitük szerint angyal, tehát a család mennyei pártfogója lesz belőle. Bálint S. 1978/79:197.

A halotti tor

Egyházaskéren minden temetést halotti tor követett, még a közelmúltban, a kilencvenes években is. Úgy tartották, hogy ezzel áldoznak az elhunyt lelki üdvéért³³, és a halotti tor megtartását összefüggésbe hozták a hazajáró lélektől való védekezéssel. A kérdésemre, hogy miért tartottak tort, a következő válasz érkezett: Mē az a halottnak van szánva, oszt kísért, oszt oszt együn érte (12).

Napjainkra kikopott a temetkezési szokáskörből. Közvetlenül a temetés után következett, hívogatni nem kellett. Mivel a közeli hozzátartozók maradtak legtovább az elhunyt sírjánál, a temetés résztvevői gyakran előbb, sokkal előbb visszaértek a halottas házhoz. Régebben gyalogmenetben, együtt tértek vissza, ahogy a temetésre is mentek.

A halottas háznál az udvarban, az utcai kapun belül egy lavórt helyeztek el.³⁴ Minden visszatérőnek, mielőtt az asztalhoz ül, kezét kellett mosnia, vagy csak jelképesen, kezét megnedvesítenie. Különleges szerepet tulajdonítottak e részletnek.³⁵

– Tiszta kézze nyújjon a kenyérhő, me jóva, sënki sé nem fogdosta a halottat, de hogy tiszta kézze nyújjo (3).

– Addig a lavor ott vót belű a kapun, mikó hásztú temettek (5).

– Há mögmosik, hogy űk tiszták a halállá kapcsolatba. Nem vétkösztek. Mossák kezüket, hogy űnekik nincs sëmmi (9).

– Az mindög vót. Mikó gyütté a sírtú ē. Oszt ki vót téve szappan, türüköző (12).

A tor étlapján Egyházaskéren a település mindenki által tisztelt elvárásai szerint bableves³⁶ volt. E szabály fenntartását a lakosok anyagi helyzete és a falu idősei biztosították, akik végrendekezéseikben, utolsó kívánásaikban gyakran meghatározták, hogy az ő halálukra rendezett halotti toron milyen ételek legyenek/lehetnek.³⁷

³³ Párhuzama: Körmöci E.–Szabó J. 1983:201.

³⁴ A lavórt a koporsó helyére teszik. A hozzátartozók az arcukat is megmossák. Körmöci E.–Szabó J. 1983:201.

³⁵ Hogy sárgaságba ne essenek. Bálint S. 1968:154. Hogy ne vigyék a házba a halált. Szőke A. 2012:149. Bona J. 1974:156. Bálint S. 1978/79:192.

³⁶ Párhuzama: Körmöci E.–Szabó J. 1983:200. „... azért főznek babot meg kását a torban, mert ezek az ételek sok szemből állnak, és ahányat elfogyasztanak, annyi lélek szabadul ki a tisztítótűzből. Uő 1983:201.

³⁷ Vót, például, ahogy anyósom möghalt, az asz monta ja apósomnak, nehoty itt dárídót csinájjatok, csak bableves lögyön, sëmmi más. Útyhogy hát bableves vót a slágër mindő halottná, no természetösse ott valami csülköt, sonkát beletöttek. De bablevés vót (3).

– Ott mög, tudod, akkó tor vót, bableves sonkávā mög mit tudom én, ije húsdarabokká, az vót akkó bablevessē (2).

– Akkó nagyon divat vót, akkó fősztek sonkávā, kóbássza bablevest, mög ki mit, van aki főzött paprikást is (7).

– Vót rëndös temetés mög tor is. Akkó az vót a divat, hogy fonyott kalácsot sütöttek, oszt akkó összemönt a nép, nem fősztek úgy nagyba mint most. A szomszédba csináták. Asztá gyütt a bab. Mikó a zén szülém, harminchatba halt mög, oszt vélekszök rá (8).

– Bablevest fősztek. Tutta körübelü mindönki, hogy hát mennyi embörrre számít, oszt bableves vót főzve, más sēmmi. Ęgybe vótak a falu mög a rokonság kint a zudvaron (9).

– Nem is vót kalács akkó. Kenyér vót mög a bableves. Asztá gyütt fő, hát akkó sütöttek, oszt akkó ěfogyott, nem oja sokat (9).

– Bab vót főzve, kalács, ěgy kis pālinka, nem vót ott sör mög mit tudom én, ijen főhajtás, mos mán ěgy lakodalom (10).

Ahogy azt már fentebb olvashattuk, az étkeket a szomszédoknál készítették el, akárcsak a virrasztásra sütött kalácsokat.³⁸ Ha evőeszközre volt szükség, akkor azt is a szomszédoktól kapták kölcsön.

– Szomszédba fősztek. Nem szokás, hanem az hogy hát mikor főzik, má jó van akkó ott főznek, emitt mög a halott ott fekszik (3).

– Ingye segítkösztek, és ahol mongyuk rá kevés vót ez a halotti tor tányér, kanál vagy valami, akkó a szomszédok aszt összeatták, azutá azok ott is marattak ěmosogatni, és akkó mindönki a sajátyát azutá vitte haza (3).

– Vót kalács mög pālinka. Szomszédba fősztek, nem a halottas házná (5).

– Bab valamikó, bableves ěgy kis kóbásszā vagy amivē. Nem vót ije. Hát ahu nem vót, ott a szomszédoktú össze lött hozva, még nem vót halottasház, akkó otthon vót a tor (12).

A halott emléke a toron

Az étkezést megelőzte a közös imádkozás az elhunyt lelki üdvéért. A kántor vezette a tor előtti szertartást is. Az egyházaskérikék úgy tartották, hogy az elhunyt érdekében kell mindenkinek asztalhoz ülnie, eljönnie a torba. „Öttek, ittak a lelki üdvijé, ez valami szokás vót, hogy akkó lösz nyugodalma, ha sokan ösznek a lelki üdvijé” (11). Nem illett hazamenni a temetési szertartás után, mert ilyen esetekben előfordult, hogy megsértődtek a gyászolók.

– Imáccság vót, miatyánk, ije halottasénekök. Űté a zasztalná (1).

³⁸ A szegedi népnél a torban kenyér, túró és bor került az asztalra, tehát, amihez nem kellett tüzet gyújtani. Bálint S. 1968:155. Később vált szokássá a főzés a szomszéd-ságban. Ennek párhuzama: Szőke A. 2012:129. Nem főztek, míg sírjába nem került az elhunyt. Bálint S. 1978/79:192.

– Miatyánkot mög egy üdvözlégyöt emonták, de van, ahun monták még a hiszekegyet is. No énnéköm ez a három ima vót mindég (3).

– Akik ott vótak, má fölátak oszt imátkosztak, asztán kesztek önni (9).

Az elhunyt részére is terítettek az asztalfőn.³⁹ Tányérjába esetenként ételt is tettek, és gyertyát is gyújtottak az asztalán.⁴⁰

– Csak a zablakba égött a gyertya. Majd azután maj mikó kint fő lött, mikó a tor vót, fő lött terítve mindön, akkó vót asztalná gyertya. Terítöttek, de csak a züres tányért (3).

– Töttek tányért a halottnak, gyertyát gyútottak, mög imátkosztunk. Asztán öttek (5).

Az elhunytnek szedet⁴¹ táplálék sorsa

– Töttek. Oda, ahu ékezdődött a zövés, akkó oda töttek. A tálbú doptak oda egy-két kicsit. És asztán a fő családtagnak mikó emút a tor másnap, fő köllött valahova, valaminek a tetejire dobni, hogy a madarak ögyék mög.⁴² Csak kiöntötték, tányért nem. Úgy fölöntötték, úgyszintén egy kis kalács is vót, aszt is szétcsipkötték, benne a bablevesbe, satöbbsi, földopta tetejire, oszt a zégi madarak [tetőre] (4).

– Aszonták, hogy nem jó a jószágnak odanni, a dudvára köllött önteni a torbú is, ami mögmaratt étel mindö féle, akkó aszonták, hogy nem szabad (5).

– Még othon vót a tor, akkó mindég tányérba töttek egy kis levest mög kalácsot töttek oda, oszt főtötték a tetőre, hogy a zégi madarak ehorgyák (12).

A megmaradt étel és az ételmaradék sorsa⁴³

– Maradékot aszt a rokonok vitték-húszták, úgy mint most. A szögényöknek nem attak (11).

– Kiöntötték aszt a vizet csak oda, ahun a jószág nem éri el. Ijen halotti morzsát, mi mögmaratt, má a jószágnak nem atták oda (12).

– A morzsát nem szabad a jószágnak, hanem kívű, ahun a jószág nem éri, hogy a madarak szöggyék fő. Asz nem szokták a jószágnak oda, ojankó aszt a morzsát mög a izét, amivē emosogatnak (12).

³⁹ Párhuzama: Szőke A. 2012:135. Bona J. 1974:154.

⁴⁰ Zentán az a gyertya, amely a halott fejénél égett. Körmöci E.–Szabó J. 1983:201. Szőke A. 2012:135. Nálunk azt az ablakba vagy a koporsóba teszik, és az asztalra másikat tesznek, Bálint Sándor viszont azt írja, „Verbicán azt a gyertyát gyújtották meg, ami a ravatalon fekvő halott fejénél égett.” Bálint S. 1978/9:201.

⁴¹ Párhuzama: Bona J. 1974:156.

⁴² Mindenből szednek, az ételt később elássák, Felsőhegyen pedig az énekesasszony viszi haza. Körmöci E.–Szabó J. 1983:201.

⁴³ Zentán a morzsát és a maradékot gödörbe ásták, hogy a „földalatti” élete folyamán a halott rátaláljon, és ne éhezzen. Körmöci E.–Szabó J. 1983:201.

Szokás volt minden távozonak adni egy kis adag fonott kalácsot útravalóul. Ma is jellemző, de hogy miért, arra már nem tudtak válaszolni adatközlőim.

A fiatal halott „lakodalma”

A fiatal halott temetését követő lakodalmi tor mindig sokkal ünneplésebb volt, mivel a gyászoló család ezt tekintette gyermeke lakodalmának.

– ...vót egy beteg lánya. Betegnek születött. Mőkhalt, annak mógya szerint öröndöszték, sütöttek, fősztek, birkákat váktak, üstökbe fősztek a zudvaron, oszt asz kérdözte ja házigazda, Jancsi még akkó fjjatal, hát akkó még ije fiatal vót mint tē: „Embörök, asszonyok figyejjenek rám, ennek a lánának ez a lakodalma, úty fogják fő, gyűjjo vissza mindönki, maragyon itt a zebédön, azé lött készítve a zebéd, mintha a lakodalmát ünénk mög a lánának, csak szomorújan” (1).

A toron játszott a zenekar. Ha csárdást húztak, a hatvanas években még mindenkinek fel kellett állnia egy táncra, az elhunyt tiszteletére. Később a zenekar, de az effajta tiszteletadás is kikopott a szokáskörből. A lakosság ódzkodott elmenni az ilyen „lakodalmakba”, mert nem érezték helyénvalónak.

– Mőg otta a Pistijékné vót, de oda má nem möntem ē, möntek a zenészök is, montam akkó má nē mönnyünk oda. Mikó mőkhalt, akkó két csárdást is, akkó mindönkinek táncóni köllött⁴⁴, muszáj vót táncóni, etanáták valamejik zsöngés öregasszo. Mindönki csak aszt a két nótát a tisztoletire, valamejik öregasszo etanata tudod, akinek nem fájt (2).

– Mőgbeszétük a komasszonnya, nē mönnyünk el a torba, me mönnek a zenészök is, oszt majd otta neki kő fogni táncóni ha ott is valamejik. És akkó együttünk haza (2).

A falu gyermekei és a tor⁴⁵

Szükségesnek érezzük bemutatni ebben az alfejezetben a település kis-korú tagjainak viszonyulását a temetési szokáskörhöz. Általában minden

⁴⁴ Vacsora után a fiatalok csárdást táncolnak. Körmöci E.–Szabó J. 1983:211. Halottastánc, amely abban a hiedelemben gyökerezett, hogy a házasulandó korba került halottat ki kell házasítani, meg kell tartani a menyegzőjét, mert ehhez joga van. Bálint S. 1968:154.

⁴⁵ A zentai gyűjtés szintén kiemeli a gyermekek szerepét a torban: „A legtöbb adatközlő mosolyogva mesélt a régi halotti torokról: Alig várták a gyerekek, hogy elvigyék a halottat. Szaladtak haza kanálért, és sorba állva várták, hogy kinyissák a nagykaput. Egymás hegyén-hátán tolakodtak be, hogy minél jobb helyet kapjanak.” Körmöci E.–Szabó J. 1983:201.

gyerek részt vett az étkezésen és a temetésen. „Hát aki má szalatt, az kint vót a zútcán, oszt az kullogott a zembörök köszt” (9).

– Bab vót, hát oszt akkó möntünk, me akkó gyerökök is há még a másik uccára is mög a jó iste tuggya hova ē nem möntünk azokho. Köllött vinni kanalat a gyerököknek, me nem vót annyi kanál. Tányér vót, de kanál nem vót. A gyerököknek mindek itt így fére vót egy asztal, körűátuk, oszt ki hoty kanalaszta, öttük, de vittünk kanalat (2).

– Szüle monta: „Gyerünk sorba áni, vögyétök a kanalat, és mönni a torba.” Me gyerökök mind vittek kanalat. Gyerököknek, naggyának vót ottan. Micsoda tányért, beletöttek egy nagy tálba, öten-hatan körű átak a gyerökök, osz nyomás. Úgy jut eszömbe, hogy „gyerünk, fősorakozni. Kisasszonyok, gyerünk, itt vannak a kanalak, mönyünk a torba.” De a temetésre, há aki emönt, emönt, a gyerökök nagyo töröttek ott temetéssē, majnem úgy vót mind a régi mondás, hogy nem az a fontos, ki a halott, hanem mit öszünk a torba (4).

A gyász

Egyházaskéren a visszaemlékezések szerint a gyász színe mindig a fekete volt. A gyász ideje a következő kategóriáktól függött:

– Leginkább is hat hétig mindönki horta, de a gyászoló család azok mög hat hónapig, a legközelebbi azok hat hónapig horták (3).

– Ura vagy felesége az egy év, vagy a fija (6).

– Feketébe járt, felesége mög vót aki tovább is így gyászót (9).

A közeli hozzátartozók gyászát a bal karon átkötött fekete szalag jelezte, míg a távolabbi rokonokra fekete szalagocskát tűztek, szintén a bal vállukra. Vagyonosabb családoknál hagyománya volt a fekete kendő vagy sál ajándékozása is a közeli hozzátartozók részére.

– Gyász szallag az vót, csak nem tűsztek mindönkinek annak idejin, mint ahogy manapság, akik emönnek a halottnak a zutolsó útyát möktisztölték, azoknak mindnek tűz, de ott, akkó csak a rokoságnak lött tűzve (3).

– Mindég a bal karra. Közelebbi rokon, nagyo közeli rokon mög teljesse körű, de a mongyuk rá onokatesvérök möt mi tom é mije, azoknak csak egy oja szallag (3).

– Kendőket attak úgy annyi fekete kendőt. Mink is kaptunk. Vót ahu kaptunk fekete kendőt (5).

– Nem vót mindönkinek, csak a családnak. A nőknek, a leközelebbinek mög fekete kendő (12).

A falu közvéleménye és a gyász

A település lakossága nagy figyelmet fordított arra, hogy a gyászoló család méltóképpen emlékezzék-e elhunyt hozzátartozójára, hogy kellő ideig meggyászolja-e. A gyász időszakában nem volt szabad a családnak ünnepséget tartani, hozzátartozójuk hiányát nem tölthette be senki sem fél vagy egy évig.

– Mő köllött várni aszt a zidót, hat hét vót a gyász, ha azo belű valaki ije vagy aszt csináta közelebb rokonna vót, oszt hat hétön belű mögnősűt vagy lakodalmat csináltak, nem vót, aszt betartották (9).

– Hát egy évig möggyászótam (férjét) (10).

Bizonyos szinten ehhez a csoportosításhoz tartoznak a következő megállapítások is, hiszen a falu száján hangzottak el ezek az állítások egy-egy újabb halálesetnél, vagy olyan szituációkban, ahol a halott került említésre.

– Nem sokáig kapuskodott. Aszonták (5).

– Aszonták, mikó mökhalt má valaki, a halottrú csak jót lehet, mők sëmmit más (9).

– Ha utána gyorsa mökhalt valaki, akko monták, hogy nem sokáig vót kapus, de eszt mongyuk most is (10).

Gyászmise⁴⁶

A gyászmise a gyász lezárása. Régen és ma is hat héttel a temetés után tartották az egyházaskéri templomban, majd közösen kivonultak a temetőbe megszentelni az elhunyt sírját. Erre a napra teszik rendbe a sírt, töltilik fel földdel a megsüppedt sírhelyet, és ekkor szedik le a virágcsokrokat is a sírokról.

– Ameddig akartá. A hivatalos izé hat hét. Mē hát akkó, há mostan divat az, hogy hat hétre csinálják a gyászmisét, há körübelű az van most is (4).

– A gyászmise a szokás vót. Miúta csak én tudom, mög a zelődeim is monták, hogy gyászmisét csináltak. Mikó a gyász lejárt, akkó csinál gyászmisét, oszt evvē be vót fejezve, osz tovább nem vót kapcsolat, annyi, hogy kijártak a temetőbe, mikó mökhalt egy-két évig, oszt asztán aszt is ēhatták (9).

– Akkó vót hat hétre, hat hónapra, egy évre tartottuk. Mindönki emönt. Akkó nem hozattá virágot, ami vót vót, ha nem vót, akkó nem vót, fölötöztünk feketébe, télön nem vót. Nem vót sē avtobusz, sëmmit, akkó szépen emönt mindönki, oszt akkó szépen emonták a misét, ott elimátkoztunk, kimöntünk a temetőbe, aki kimönt, oszt akkó be vót fejezve. Nem vót ez a nagy főhajtás, hogy mos jaj biztos, hogy ha nem viszők virágot, akkó hogy lősz (10).

– Hat hétig vótak a koroszorúk, hat hét után szödik lë (11).

A falu idősei, ha valaki sokáig siratta szeretteit, akkor azt tanácsolták neki, hogy ne sírjon, nyugodjon bele a történetekbe, mert ha sokáig siratja, akkor hozzátartozója nem tud nyugodni a másvilágon.⁴⁷

– Nem nyugotta fekszik a halott, ha nagyon sirassák, de hát az má fekszik úgy is, de hát itt mán nē ríjjá annyira, me akkó háborgatod, mög nē járkájjon mindig, mög nē hozza fő mindig, me akkó háborgati, akkó nem fekszik nyugotta. De hát most hogy ētanáták-ē, vagy úgy vót, hát mindönki sirati a hozzátartozóját (5).

– Ęhatta mindönki, nem siratta. Hát a zöregasszonyok ijenöket montak, hogy nē sirassátok, me akkó nem bir mögnyugonni, mög ijenök⁴⁸ (9).

– Asz mongyák, hoty, ha nagyon sokájig siratod, akkó nem tud lënyugodni a halott (11).

A vasárnapi gyászmisét követő héten válogatták át az elhunyt holmiját, módosabb családoknál bemeszelték a házat is. Ruháit szétosztották hozzátartozói egymás között, vagy elosztogatták⁴⁹, elégették.⁵⁰

– A ruhákat annak idején vótak itte még cigányok is és azoknak lött oda ajándékozva, ahoty pedig hát gyüttek ije tollasok, szintén cigányok, azoknak lött odaajándékozva, de el is fogatták, és akkó ēvítették (3).

– A halott ruháját be szokták tüzēni, nem szokták osztogatni. Van, amit magának mökhatta, amiket akarta vagy valami, mög nem vót oja sok ruha, mint most, hogy tele van a szekrény, akkó nem oja sok ruha vót (5).

– A családok ēhúzták, hát akkó köllött, nem úgy mint most, ha most valaki mökhal, akkó a ruhájai a sárgafődeshö a szemetesre mönnek (9).

– Asztán elajándékoszták valakinek, de möktartot valamit a kendőjeibü vagy valamit, hogy emlék maraggyon (11).

Meszelés:

– Ha oja vót a zidő, de télő nem csináták. Hogy nē érözzön a szaga. Akkorjába tudod, nem úgy vót, mind most, hogy fordul ēgyet, má meszēteti a szobát (9).

– Hat hétig nem szoktak meszēni⁵¹ (12).

⁴⁷ A halottat, ha nagyon siratják, elázik a lelkének a szárnya, emiatt nem tud repülni az angyalokkal. Hoppál M. 1982:38.

⁴⁸ Párhuzama: Penavin O. 1974:141.

⁴⁹ Holmiját elajándékozták, mert félnek, hogy a szelleme megjelenik, és követelni fogja. Körmöci E.–Szabó J. 1983:212.

⁵⁰ Párhuzama: Szőke A. 2012:155.

⁵¹ „A temetés után néhány napig nem szabad meszēlni, mert »kimeszelnek« valakit a házból, de 7-8 napon belül ajánlatos kimosni és kimeszēlni, mert különben a halott visszajön, nem pihen.” Körmöci E.–Szabó J. 1983:193. Másutt: „A halottak hetében nem szabad meszēlni.” Uő 1983:212.

A hazajáró lélek

A gyűjtőmunka során igen sok történetet hallottunk a hazajáró lelkekről. Egyházaskér lakossága napjainkban is hiszi, hogy az elhunyt visszatér a családhoz, elviszi legkedvesebb tárgyait vagy állatait, de olyan történetről is hallottunk, ahol a halott üzenni próbált élő társainak. Persze manapság többen kételkednek ezek valóságában: „Mindig aszonta nagyanyám, hogy tuggyátok, fijajim, a zélóktú kő feni, a halottaktú nem. Kiskoromtu kezdve aszonta, hogy aki imátkozik, az nem babonáskodik. Ezökbe hittek, me tudod, mongyuk mög úgy ahogy van, egy-két osztájjuk vót, mög még annyi sē egy részinek, és akkó amit hallott, akkó asztat éhitte” (2).

A hazajárás oka

– Ki hogy gondóta, hogy mijé jár haza, értöd. Ha most azé jár haza, hogy éhös, akkó így tányérbú ételt töttek a zasztarra⁵², ha pedig ha pipájé vagy valami, hát akkó valamit odadoptak, hogy nē gyűjön haza érte, jóvátögyék (9).

Állati és tárgyi veszteség tulajdonosa halála után

– Vót, aki is úgy a faluba monta, minálunk ēpusztút ez vagy az. Me hát a sincs köze hozzá (2).

– Aszongyák, hogy nem jó, aki betegágyba fekszik mögnézni a jószágot, mē emén utánna a jószág. Vót, ahun mán nem is tudom, mán kit hallottam, hogy emönt utánna. A jó isten tuggya, hogy most mi a zigaz ebbű, mi nem, nem tudom, sok mindönt mondanak (6).

– Neköm tele vót két ablakom evē a zibojákā. Lila, rózsaszí, nagyon szép vót. Mikó János mökhalt, osz azúta, Katicáná is vót, nincs. Kiszárátt. Szerette a János is aszonta, még ije szép virág nem vót soha. Szerette a János (8).

– Minállunk mikó a Pityu mökhalt, ojan szép disznójaink vótak, oszt utánna nem tom hány napra, nem látszott azon sēmmi, ott maratt, ki vót nyútózva. Aszonták, hogy a jószágot, ha szereti, az visz jószágot magávā. Há a jó iste tuggya. Hogy annyira, hogy (10).

– Asz hallotta, hogy ha vót valamijen állat, amit nagyon szeretött, akkó azé visszagyütt (11).

– Az egy hijedelöm vót, hogy ha valami éveszött vagy ēpusztút, akkó aszt nem annak szánta, aki előrököte vóna, példáu ...aszonta, hogy mikó

⁵² Tápai hiedelem szerint éhes az a halott, akivel álmodunk. Ilyenkor a régi öregek úgy hagyták az asztalt, ahogy megvacsoráltak, nem szedték le. Mások éjszakára ételt hagytak az asztalon. Bálint S. 1978/9:201.

...beleűt ...vagyonába, oszt ēromlott a mēhűtő a tele kosztā, akkó aszonta, hogy a halott visszagyűtt, hogy mōgmutassa, hogy nem annak szānta aszt a valamit, hanem māsnaak szānta, de mivē az beleűt joktalanū, akkó visszavāgott (11).

– ...sōgorom az kimōnt nagyon betegōn, oszt mōgnēzte a jōszāgot, és akkó ott is ēhullottak a sűldők és akkó aszontāk, hogy azē, me mōgnēszte. Az hiedelēm vōt itt mināllunk is (11).

Kapcsolat az élőak és a hazajāról lélek között

– Vōtak ije hijedelmek, de nem tudom, nem sokan hittek azē ennek. Nem sokan hittek a zijennek, vōtak azē csak ojan, aki az a hijedelmeket, hāt, hoty hāt kopogtat⁵³ mōg mit tom én mi, oszt beszēt is vele, de nem tudom, szōva én eszt nem tudom elkēpzēni ēgyāltalān (3).

– Aszt csak akkó montāk, mikó a zōregők összgyűttek oszt beszēgettek, hogy hāt a Jani is mikó mōkhalt még asztān hazajārt, mē ēccaca zōrgött mindēg valami, tudod, valami (9).

– Anyus mindig aszonta, hogy a halott mōgmutatta, hogy kit szeretött legjobban.

Álmodni az elhunyttal

– Apām mōgālmotta, hogy aszt monta neki a zapja mōg a zannya, hogy „gyere, fījam, tē is oszt a tōbbi sorāba, Kormānyosok Szajānba”. Hatvanba ēmōnt, ēgy hōnapig ēlt is, mōkhalt. Apām ēmonta, hogy ē kō nekēm mōnni, lányom, aszongya, majd a bātýād aszongya, ēvisz bennűnket, me aszongya szűléd monta mōg apód, hogy mōnnyek a tōbbi sorāba, és nem is vōt beteg, hanem kimōnt a vēcere, oszt aszongya anyām, hogy hā sokā mēn be, hāt mikó odamē⁵⁴ (8).

– Ēn akār hāny szō még ālmottam vele, mindig asz mongya: Eszti, nē fējj, én vigyāzok rád, de mindig hātú láttam, így szōmbe sosē, de mindig aszt mongya, hogy vigyāzz, én vigyāzok rád (10).

⁵³ Pārhzama: Bona J. 1974:156.

⁵⁴ A néprāzi szakirodalomban néhány helyen megtalālható a fenti idēzethez hasonlō hiedelem, azokban viszont a hozzātartozóval ālmodni a halāl előjele, míg Egyhāzaskēren senki sem emlékezett erre a típusú halāljōslásra. Jung, 1978:123. Egy adatkōzlēm felidēzte az esōjōslō hiedelmet, mely szerint „aszt montāk, hoty ha halotta ālmodik, akkó esō lōsz. Aszt szoktāk mondani” (5). Ennek pārhzama jelen van Zentān kisebb pontosítással: „Halott öregasszonnyal ālmodni esōt jelent.” Gyura, 1973:124. Jung, 1978:256.

– János mindég aszonta, hogy mögáj csak, hazagyüvök, oszt mögnézöm, hogy kivē, szóva ú hüjéködött. De lehet, hogy nem hüjéködött, hanem ű aszt gondóta, komojan gondóta, és téleg úgy csukódott a zajtó, oszt mondom, ugya, istenöm, oszt Margit mongya, bal köröszöt vessek, aszongya és mē ű is úgy járt a zű uráva, mikó mökhalt a zű ura. És az sokat mesét neköm, hogy mint, oszt akkó én is balköröszöt, mög aszongya, „mönnyé té oda ahu vagy, csak haggyá békibe”. János is, montam, nem tudom, énnálam is csukódott a zajtó, hallottam, hogy ki is nyít, de becsukódott. Tudod, az láthatatla, csak én is akkó nagyon szömfüles vótam, és akkó én is ezöket montam, amit mondott Margit, oszt akkó asztán mökszünt. Mondom azúta neki, hogy mosmá haragszok rád, mondom, me még nyugdíjat sē hagyta rám (8).

– Hát ott laktunk a sarkon, oszt álmottam vele. Aszonta Bözse ángyó, hogy süssek kalácsot. Akkó vótak itt rēzervába kint a kraolán. Süssek kalácsot, oszt akkó aggyak ki a zablakon, nē híjjam be aszt a valakit, mög nē is vigyem ki, hanem a zablakon köröszű aggyam ki, oszt ossza szét a katonáknak.⁵⁵ Asztá álmottam vele, de nem úgy, mint azelőtt (12).

Halottak napja

A gyászmise után egyre kevesebbet látogatják halottaikat a gyászolók. Évente egyszer azonban, halottak és mindenszentek napjára, az egyházaskériek és az elszármazottak kimennek a temetőbe. Ilyenkor virágcsokrokkal és égő mécsesekkel, gyertyákkal van tele minden sír. Azok a családok, akiknek halottaik ismeretlen helyen vagy a településtől távol, valahol máshol nyugszanak, a temető területén lévő nagykeresztnél gyűjtanak gyertyát és helyezik el virágaikat a távol nyugvók lelki üdvéért.

– ...még élt, az mindig vitt a köröszhön a fiájé mög a lányájé, hogy mökhalt, az mindig vitt gyertyát is mög virágot is, me azok nem itt löttek étemetve (5).

– Mindönszentök mög halottak napján szokás vót kimönni a temetőbe, mög gyertyát gyútani (5).

– Mindönszetökkó, hát akkó mindönki vitt virágot, mē koszorúk nem nagyó vótak, rōndös virágokat, vittek csokrot, koszorút, gyertyát gyútottak rēgön is. Egyszerű gyertyák vótak kis pohárba, kis olaj (9).

Halottak napján nem mulatozik senki, nem hallgatnak rádiót sem. Ilyenkor mindenki megboldogult szeretteire gondol.

Irodalom

BÁLINT Sándor

1968 *A szegedi nép*. Gondolat, Budapest. 153–155.

1978/79 *Halál, temetés, túlvilág. A szegedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete*. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve III. 187–203.

BONA Júlia

1974 Halotti szokások a szlavóniai nyelvjáróterületen. A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei, 19–20. 153–158.

BÖNGYIK Árpád–BOGDÁN József–FEHÉR Mária

1999 *Verbica – Egyházaskér*. Újvidék

FEHÉR Viktor

2013 *Születés és csecsemőkor (Szokások és hiedelmek Egyházaskéren)*. Híd, 7–8. 130–150.

2014 *A házasság (Az emberélet második fordulójához kapcsolódó szokások és hiedelmek Egyházaskéren: A házasság előtt)*. Híd, 5. 87–113.

HOPPÁL Mihály

1982 Halállal kapcsolatos hiedelmek. Folklór archívum. MTA Néprajzi Kutató Csoport. 37–38.

JUNG Károly

1978 *Az emberélet forduló*. Gombosi népszokások. Forum, Újvidék

1983 *A kiházasítatlanok halotti koronája*. Adalékok a halott lakodalmanak kérdéséhez a vajdasági magyarság hagyományvilágában. A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék

KÓNYA Sándor

2004 *Harmatozzatok, egek!* Népünk vallásos énekei Észak-Bánságban. Thurzó Lajos Közművelődési Központ. Zenta

KÖRMÖCI Erzsébet–SZABÓ Jolán

1983 *Halotti szokások Zentán*. Jugoszláviai magyar folklór. Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete. Értekezések, monográfiák 3. 193–217.

KUNT Ernő

1990 *Temetkezési szokások*. Magyar néprajz VII. Népszokás, néphit, népi vallásosság. Akadémiai, Budapest, 67–101.

NAGY Jenő

1984 *Néprajzi és nyelvjárási tanulmányok*. Kriterion, Budapest

PENAVIN Olga

1974 *Betegség, halál és temetés Szlavóniában.* A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei 19–20. 139–152.

SZŐKE Anna

2012 *Örökbe hagyom.* Fejezetek Kishegyes társadalomnéprajzához. Kiss Lajos Néprajzi Társaság, Szabadka

Adatközlők

1. Özv. Hézső Mihályné Fajcsák Piroska, 79 éves, született 1935-ben Egyházaskéren. Vasutas, földműves családból származó háztartásbeli. Elhunyt 2014 augusztusában.

2. Özv. Barna Mihályné Rózsa Ilonka, 74 éves, született 1940-ben Egyházaskéren. Földműves származású háztartásbeli. Lánykorában a helybeli színjatszókör tagja volt.

3. Sári Antal, 79 éves, született Egyházaskéren 1935-ben. A helybeli mezőgazdasági birtok dolgozója volt, és a falusi tanács, továbbá a társadalmi-politikai és sportélet aktív tagja. Nagyszüleit 1950-ben és 51-ben, édesapját pedig 1952-ben temette.

4. Mihók István, 86 éves, született Egyházaskéren 1928-ban. A helybeli mezőgazdasági birtok egykori munkavezetője. Éveken át a falu társadalmi-politikai és sportéletének oszlopos tagja.

5. Özv. Bálint Andrásné Mihók Margit, 81 éves. Egyházaskéren született 1933-ban. Szegényparaszti származású nyugdíjas. Az egyházi kórus tagja.

6. Ágoston Istvánné Mihók Julianna, 78 éves, 1936-ban született Egyházaskéren. Szegényparaszti származású nyugdíjas. Az egyházi kórus tagja. Magyarmajdányon is élt néhány évet.

7. Özv. Kataró Ferencné Csorba Katalin, 68 éves. Egyházaskéren született 1946-ban. Földműves családból való háztartásbeli. Az egyházi kórus tagja.

8. Özv. Pecka Jánosné Kormányos Rozália, 82 éves. Egyházaskéren született 1932-ben. Szegényparaszti származású. Németországban élt egy rövid ideig.

9. Nagy József, 84 éves. Egyházaskéren született 1930-ban. Az egykori földműves-szövetkezet könyvelőjeként nyugdíjazták. A falusi tanács, valamint a település társadalmi-politikai életének aktív tagja volt.

10. Özv. Keszeg Péterné Surinya Eszter, 74 éves. Egyházaskéren született 1940-ben. Szegényparaszti származású háztartásbeli.

11. Fehér Józsefné Hézsó Mária, 57 éves. Egyházaskéren született 1957-ben. Földműves származású. A falu anyakönyvvezetőjeként vonult nyugdíjba. A helyi hagyományok és a település múltjának ismerője és gyűjtője.

12. Fehér Piros, 64 éves. Egyházaskéren született 1950-ben. Szegény-paraszti származású háztartásbeli.

13. Fehér József, 57 éves. Egyházaskéren született 1957-ben. Szegény-paraszti származású. A mezőgazdasági birtokon dolgozott, napjainkban munkanélküli. Földműves.